

Pregledni rad
Primljeno: 19. kolovoza 2022.
<https://doi.org/10.20901/pm.59.3.01>

Razvoj izučavanja hrvatske politike od šezdesetih do danas

VIŠESLAV RAOS

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

U radu se nudi povijesni pregled razvoja izučavanja hrvatske politike na Fakultetu političkih znanosti od osnivanja institucije do danas. Razdoblje prije demokratskih promjena bilo je obilježeno relativno nepovoljnim uvjetima za razvoj izučavanja nacionalne politike, kako zbog dominantne koncepcije studija koja je poricala samostalnost politologije tako i zbog političkoga i društvenog konteksta. Pa ipak, već u 1960-im i 1970-im godinama nastaju prve studije koje se bave biračkim ponašanjem i funkcioniranjem predstavničkih tijela. Višestruka tranzicija na prijelazu iz 1980-ih u 1990-e godine donijela je i otvaranje novih tema u izučavanju hrvatske politike, a započela je i emancipacija domaće politologije kao samostalne znanstvene discipline. Nakon 2000. godine proučavanje hrvatske politike doživjet će puni procvat istraživanja te tematsku i metodološku raznorodnost. U recentnim godinama primjetno je i osjetno povećanje broja radova objavljenih u vrhunskim međunarodnim publikacijama, što dovodi do povećanja vidljivosti i internacionalizacije ne samo proučavanja hrvatske politike već i hrvatske politologije u cjelini.

Ključne riječi: hrvatska politika, politologija, stanje discipline, internacionalizacija istraživanja, Hrvatska

Uvod

Premda istraživanja domaće politike, tj. nacionalnoga političkog sustava i njegovih aktera i procesa spadaju u temeljni korpus nastave i znanstvenog rada na svim europskim i svjetskim politološkim institucijama,¹ sustavno izučavanje hrvatske politike na Fakultetu političkih znanosti znatno je mlađe od same institucije, ali i njenoga najstarijeg časopisa *Političke misli*. S jedne strane, proučavanje domaćega

¹ Nacionalna politika, politička teorija, komparativna politika i međunarodni odnosi obično tvore četverolist temeljnih politoloških poddisciplina (usp. Kaufman-Osborn, 2006).

političkog sustava bilo je, posebice u prvim desetljećima Fakulteta, u sjeni političke teorije, ali i međunarodnih odnosa, a s druge strane, predmet istraživanja tek je manjim dijelom bio republički (hrvatski) politički sustav, a većim ipak savezni, tj. prema ondašnjoj terminologiji “društveno-politički sistem” SFRJ. Pa ipak, kao što će se pokazati nešto kasnije u ovome tekstu, začetci izučavanja hrvatske politike sežu u razdoblje kada sâm predmet istraživanja u punome smislu riječi nije postojao.

U ovome radu cilj nam je oslikati razvoj izučavanja hrvatske politike na Fakultetu političkih znanosti, ponuditi stanovitu grubu periodizaciju te naglasiti glavne teme i pravce istraživanja. Ovaj prikaz stanja discipline kao kriterij uključivanja uzima samo znanstvenu literaturu, a stručni se radovi ne spominju, premda su u recentnom razdoblju, tj. od pojave stručnog časopisa za hrvatsku i međunarodnu politiku *Političke analize* 2010. godine, i takvi tekstovi postali važni za popularizaciju politologije u javnosti. Također, budući da postoji snažno ispreplitanje rada istraživačica i istraživača s fakultetskih odsjeka za hrvatsku politiku i za komparativnu politiku (a djelomično i odsjeka koji se bavi javnim politikama), za prikaz stanja proučavanja hrvatske politike bilo je važno izlučiti ona znanstvena djela koja se isključivo (ili barem gotovo isključivo) bave hrvatskim slučajem (što ne znači da nemaju barem implicitan komparativni karakter ili pak vremensku i/ili prostornu varijaciju koja omogućuje komparaciju).² Takva distinkcija je posebice važna za vrednovanje ranih istraživanja kako bi se izlučila upravo istraživanja koja su se bavila SR Hrvatskom (i/ili SKH), a ne i SFRJ, odnosno komparacijom po republikama ili republičkim partijama i povezanim društveno-političkim organizacijama. Naposljetku, u ovome pregledu ne razmatraju se znanstveni radovi autora koji u trenutku istraživanja i objavljivanja još nisu radili na Fakultetu, već na nekim drugim, srodnim sastavnicama Sveučilišta ili na nekom od znanstvenih instituta ili istraživačkih centara. Uz to treba naglasiti da, ponajprije zbog prostornog ograničenja članka u časopisu, ali i činjenice da je u trenutku pripreme ovoga teksta Fakultet izmješten na privremenoj lokaciji poradi poslijepotresne obnove te zbog toga nije dostupna arhivska, nedigitalizirana građa o starijim istraživanjima pohranjena u fakultetskoj knjižnici i spremištu, u ovome radu nije bilo moguće obuhvatiti sva znanstvena djela koja bi spadala pod temu nacionalne, odnosno hrvatske politike.

Prije samog izlaganja razvoja i stanja ove politološke discipline valja nam se osvrnuti na specifični povijesni kontekst u kojemu se razvijao Fakultet političkih

² Pri utvrđivanju radi li se kod nekog istraživanja o radu iz područja hrvatske politike ili područja komparativne politike valja razlikovati uporabu komparativne metode (koja jest okosnica komparativne politike) na hrvatskom slučaju od komparativnih studija koje uspoređuju hrvatske političke institucije, aktere i procese s onima u drugim državama, bilo da se radi o drugim post-jugoslavenskim slučajevima, drugim postkomunističkim državama, drugim postkonfliktnim zemljama ili pak o europskim slučajevima ili državama članicama Europske unije.

znanosti, a time i hrvatska politologija, pa shodno tome i izučavanje hrvatske politike. Fakultet se s pravom ponosi da je bio prva moderna politološka visokoškolska institucija na jugoistoku Europe te među rijetkima na socijalističkom Istoku koji nije bio organiziran kao partijska škola, no istovremeno jest osnovan i formiran u kontekstu specifičnoga jugoslavenskog socijalizma u kojemu je jednostranački autoritarni režim uvelike prožimao znanost, obrazovanje, umjetnost i medije, uz pojačanu liberalizaciju kulturne i medijske scene u osamdesetim godinama.³ Pored toga, budući da je rodonačelnički naraštaj nastavnika na Fakultetu mahom dolazio iz drugih, srodnih znanstvenih disciplina, poput filozofije, prava, ekonomije i povijesti, na razvoj izučavanja nacionalne politike bitno je utjecala i prvotna konceptualna orijentacija studija politologije koja je u dobroj mjeri poricala ili barem značajno zatumljivala postojanje političke znanosti kao samostalne znanstvene discipline. Takva koncepcija izvedena je (donekle) prema francuskom uzoru, gdje se razvilo gledište kako su političke znanosti (u množini) tek skup (pravnih, socioloških i geografskih) poddisciplina koje se bave državom i državnim poslovima (usp. Kasapović, 2007a, str. 15).⁴ Na tragu takvoga, “množinskog” shvaćanja politologije Odsjek za politički sistem SFRJ, preteča današnjeg Odsjeka za hrvatsku politiku, u svojem je nastavnom (a shodno tome i istraživačkom) djelokrugu imao čitav niz srodnih, ali nepolitoloških sadržaja (usp. *ibid.*, str. 49). Osim dovođenja u pitanje samostalnosti politologije, za razvoj discipline, pa tako i poddiscipline izučavanja nacionalne politike, nepovoljnom se pokazala i sklonost dijela nastavnika da inzistiraju na fundamentalnoj opreci građanske politologije (tj. modernog razvoja discipline u slobodnim društvima) i marksističke politologije, s time da je potonja trebala raditi na prevladavanju i konačnom dokidanju vlastitog predmeta istraživanja (politike), baš kao što je i jugoslavenski tip socijalizma za svoj krajnji cilj imao odumiranje države (usp. *ibid.*, str. 53-59).⁵

Povodom prvog desetljeća od osnutka Fakulteta, tadašnji dekan Ante Pažanin u prigodnom je referatu istaknuo kako je već godinu dana od početka rada institu-

³ U svojem razmatranju povijesnog razvoja hrvatske politologije u komparativnoj perspektivi s američkim, britanskim, francuskim, njemačkim i talijanskim slučajem Kasapović upozorava kako se politička znanost gotovo u svim zemljama izvorno razvila zbog specifičnih političkih razloga i potrebe obrazovanja posebnog tipa stručnjaka te prema tome Fakultet političkih znanosti ustvari i nije toliki specifikum (usp. 2007a, str. 72-73).

⁴ Kako pokazuje Kasapović (2007a) u svojoj komparativnoj studiji razvoja discipline, množinski pristup jest bio ishodišni pristup u razvoju i drugih nacionalnih politologija, no u Hrvatskoj se zbog specifičnoga političkog konteksta i osoba koje su dugi niz godina intelektualno predvodile Fakultet kasnije dogodio odmak od takvoga pristupa, što je usporilo hvatanje koraka s trendovima u Sjevernoj Americi i Zapadnoj Europi gdje se politologija razvila kao samostalna i samosvjesna znanstvena disciplina.

⁵ O ideji odumiranja države u kontekstu jugoslavenskog samoupravljanja i federalizma v. Jović, 2003.

cije osnovan Odjel za politička istraživanja pri kojemu su se izvodili projekti koji su izučavali Savez komunista, političku kulturu u SR Hrvatskoj te samoupravljanje (Pažanin, 1972, str. 289), što su teme koje će općenito dominirati politološkim istraživanjima nacionalne politike prije demokratske tranzicije. Kako navodi Pažanin (*ibid.*, str. 290), u prosincu 1971. godine⁶ Odjel prerasta u Institut za političke znanosti, novinarstvo i javno mnijenje te iduće godine postaje nositeljem projekta o političkome sustavu SFRJ-a. U nastavnom smislu, kao podloga istraživanjima, u tom razdoblju izvodi se kolegij “Društveno-politički sistem SFRJ”, koji će kasnije biti preimenovan u “Politički sistem SFRJ”, a kao temeljni nastavni sadržaj u bavljenu nacionalnom politikom njegov je današnji nasljednik “Politički sustav Hrvatske”, na koji se pak nadovezuju kolegiji “Hrvatska politika: akteri i procesi” te “Suvremena hrvatska politička povijest” i “Povijest hrvatskih političkih ideja”.⁷ Kao naručitelji istraživanja koja se bave nacionalnom politikom redovito se pojavljuju same odlučivačke institucije, u prvom redu CK SKH. U kasnijoj fazi (kasne sedamdesete te osamdesete godine), u kojoj Fakultet provodi hrvatsku (republičku) dionicu istraživanja o delegatskom sustavu predstavnštva i odlučivanja, koordinator i naručitelj istraživanja je Socijalistički savez (usp. Mileta, 1982, str. 358).

Uoči tridesete obljetnice Fakulteta tadašnji dekan Tomislav Jantol ustvrdit će kako su empirijska istraživanja delegatskog sustava u ono doba bila kritizirana kao nemarksistička, a drugi su ih pak, nakon 1990., tumačili kao režimska (usp. Jantol, 1992, str. 131). Međutim, upravo su ta istraživanja, koja su, dakle, bila na udaru s različitih ideoloških pozicija, bila okosnica i predšasnica suvremenog proučavanja hrvatske politike. Pretpostavke razvoja ove politološke poddiscipline nastaju, dakle, u vrijeme kada, kako je to Ivan Prpić izrazio u monografiji objavljenoj za četrdesetu godišnjicu rada Fakulteta, “politike nema” (2002, str. 14), a nastava i istraživanja su u sjeni konceptualnih prijepora postoji li uopće politologija kao samostalna znanost. Prema Prpiću, najveći uspjeh Fakulteta leži baš u činjenici stasanja generacije autentičnih, školovanih politologa (*ibid.*, str. 42) kao zaloga za istinski razvoj ove i svih drugih politoloških poddisciplina i pravaca istraživanja.

Puni razvoj ove politološke poddiscipline, tj. izučavanja nacionalne politike i političkog sustava neraskidivo je povezan s trostrukom transformacijom (ekonomskom, političkom i državnom) od 1989. do 1991. godine te s posljedičnom moder-

⁶ Ta se promjena, dakle, događa netom nakon sloma hrvatskog proljeća, čije će gušenje neke nastavnike s Fakulteta koštati pozicije (Nerkez Smailagić), radnog mjesta (Zvonimir Baletić), a neki će zbog toga biti isključeni iz javnog života (Ivan Babić i Ivo Brkljačić) (usp. Kasapović, 2008a, str. 155).

⁷ Stanovitim prethodnikom kolegija “Suvremena hrvatska politička povijest” može se smatrati “Suvremena politička povijest naroda Jugoslavije”.

nizacijom nastave na Fakultetu političkih znanosti.⁸ Kako piše Ivan Grdešić povodom rasprave o stanju politologije u Hrvatskoj 2007., “proces demokratizacije iniciran višestranačkim izborima 1990. dramatično je promijenio institucije države, kao i cjelokupni spektar političkih aktera, njihovih ciljeva, oblika djelovanja, raspoloživih sposobnosti itd.” (2007, str. 129). To “širenje područja borbe”, kako bi rekao Houellebecq, možda se ponajviše odrazilo baš na izučavanje nacionalne politike, premda su ustvari sve grane političke znanosti u Hrvatskoj doživjele procvat u posljednjih nekoliko desetljeća.⁹ Zakošek u istom zborniku brani tezu kako je upravo kroz razvoj izučavanja hrvatskoga političkog sustava (moglo bi se dometnuti, i kroz razvoj komparativnog pristupa) vidljivo metodološko stasanje domaće politologije i otvaranje pregršt novih tema i pristupa te hvatanje koraka s istraživačkim trendovima u Zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi (usp. Zakošek, 2007, str. 155). Zakošek u svojem prilogu navodi kako su za njegovu generaciju osamdesetih godina odgovori na nedostatnosti nepolitoloških i predpolitoloških pristupa ranijih naraštaja nastavnika i istraživača bili “bihevioralna metoda i *policy*-analiza” (*ibid.*, str. 159). Upravo će ovaj prvi odgovor biti važan za razvoj izučavanja hrvatske politike i komparativne politike, a drugi za razvoj istraživanja u području javnih politika i znanosti o upravljanju.

Naposljetku, važan trenutak u emancipaciji politologije u Hrvatskoj i omogućavanju razvoja istraživanja nacionalne politike predstavlja odmak od “množinske” koncepcije nastavnog plana i programa koji je bio posljedica smjene generacija (i povećanja udjela školovanih politologa među nastavnicima na Fakultetu), promjene političkog konteksta (propast ideološke osnove za takav pristup), ali ponajviše procesa europeizacije visokog školstva kroz Bolonjski proces koji je barem donekle standardizirao nastavnu ponudu na europskim sveučilištima (usp. Kasapović, 2007a, str. 65-71). Time je Fakultet pratio koncepcijske promjene koje su se dogodile i u drugim nacionalnim politologijama koje su počele naglašavati svoju samostalnost naspram drugih srodnih društvenih, ali i humanističkih znanosti. Pa ipak, valja reći kako su i među starijim i među mlađim znanstvenicima na Fakultetu pri-

⁸ Ovdje valja naglasiti kako se slažemo s pretpostavkom da je puni razvoj politologije moguć samo u slobodnome, otvorenom društvu. Nije stoga ni čudo što je vjerojatno najvažnija europska politološka istraživačka asocijacija, Europski konzorcij za istraživanje politike (ECPR), počela primati politološke institucije iz Srednje i Istočne Europe, pa tako i Fakultet političkih znanosti (1994. godine) tek nakon sloma jednostranačkih komunističkih režima (usp. Kasapović, 2007a, str. 41).

⁹ Posljedično i na komparativnu politiku, budući da je službena doktrina o iznimnoj posebnosti jugoslavenskog puta u socijalizam uvelike ograničavala mogućnosti istraživanja koja bi komparirala Jugoslaviju s drugim federacijama ili pak s drugim socijalističkim državama, a da i ne govorimo o usporednim studijama s drugim višetničkim i višereligijskim državama.

sutna i drugačija tumačenja takvoga razvoja, tj. stavovi da je sužavanjem tematskoga i disciplinarnog spektra u nastavi došlo do stanovitog osiromašenja u znanstveno-istraživačkom smislu te da bi poželjniji ishod bilo zadržavanje ranije tradicije “množinskog” ili “pluralnog” pristupa. Također, zagovornici takvih gledišta upravo su u Bolonjskom procesu vidjeli upliv tehnokratskog i mehanicističkog pristupa visokom obrazovanju u području društvenih znanosti te ga ocijenili kao negativnu pojavu koja ima tendenciju onemogućavanja odgoja i razvoja politologa kao cjelovitih intelektualaca koji će kritički promišljati političko, uključujući i same temelje političkog poretka unutar kojeg djeluju.

Rani mraz (1962.-1989.)

Usprkos svim ranije navedenim nepovoljnim okolnostima za razvoj istraživanja nacionalne politike, već u nekim od prvih brojeva *Političke misli* mogu se detektirati radovi koje možemo opravdano okarakterizirati kao rane naznake proučavanja onih tema koje će se kasnije oživotvoriti pod odrednicom hrvatske politike kao jedne od jezgrenih poddisciplina domaće politologije.

Prvi rad koji valja spomenuti jest istraživanje Mladena Zvonarevića, Slavka Kljajića i Ivana Šibera objavljeno 1966. godine u *Političkoj misli*. Premda se radi o tekstu trojice psihologa koji su istraživanje proveli u sklopu projekta koji se izvodio na Filozofskom fakultetu, treba podsjetiti da je Šiber godinu dana ranije došao raditi na Fakultet političkih znanosti te da će upravo njegovi radovi dati ključan obol razvoju empirijskog izučavanja nacionalne politike. U navedenom tekstu (Zvonarević, Kljajić i Šiber, 1966) radilo se o kratkom anketnom istraživanju provedenom među zagrebačkim biračima po izlasku s biračkog mjesta za vrijeme lokalnih izbora 1965. godine. Iste će godine Ivan Perić poduzeti analizu sadržaja dokumenata s V. kongresa Saveza komunista Hrvatske, u kojoj će ponuditi klasifikaciju tema prema vrsti stavova (afirmativni, kritički, negativni i sl.), kao i indeks realizacije pojedinih prijedloga te smjera upućivanja prijedloga prema različitim dionicima (Perić, 1966, str. 88, 90, 94). Gordana Vlajčić je svojom istaknutom studijom o zagrebačkim komunistima u međuratnom razdoblju s jedne strane dala ključan doprinos razumijevanju razvoja komunističkog pokreta u Hrvatskoj, a s druge otvorila obzore kritičkog preispitivanja službene političke povijesti koja je bila prisutna u javnosti (v. Vlajčić, 1976).

Krajem šezdesetih Šiber će provesti anketu među studentima, srednjoškolicima i mladima koji rade ili su na naukovanju u pet najvećih gradova (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek i Zadar) kako bi ispitao njihove stavove o tipičnim temama u ondašnjem političkom kontekstu – samoupravljanju, ulozi radničke klase, robno-novčanim odnosima i dinamici između razvoja nacionalnih osjećaja i krovnoga socijalističkog, jugoslavenskog identiteta (Šiber, 1969, str. 558-560, 562).

Od usvajanja Ustava iz 1974. fokus istraživanja nacionalne politike bit će usmjeren na delegatske izbore i izborni sustav. U okviru projekta “Funkcioniranje i ostvarivanje delegatskog sistema” Ivan Grdešić 1977. objavljuje studiju odluka donesenih u dvanaest općinskih skupština, od Trnja u Zagrebu preko Koprivnice i Vrginmosta do Pule i Omiša, te ih klasificira s obzirom na sadržaj, donositelja, drugo tijelo prema kojemu je upućena i postupak donošenja (Grdešić, 1977, str. 198-200). Osim za izučavanje nacionalne politike, taj je rad bio važan i za kasniji razvoj proučavanja javnih politika, posebice u kontekstu istraživanja dinamike političkih prioriteta. U okviru istog projekta Šiber (1979) je proveo analizu sadržaja članaka u *Vjesniku*, tada najvažnijim dnevnom novinama u Hrvatskoj, te ispitaio način i prirodu pisanja o izborima u razdoblju od 1945. do 1978. godine, dobivši tako pregled najčešćih tema koje su se obrađivale u kontekstu izvješćivanja o izbornim procesima. Možemo reći da se radi o ranom primjeru onoga što će se kasnije u istraživanjima zvati praćenjem medijske agende, odnosno dinamikom političkih prioriteta i postavljanja na dnevni red u medijima. Županov je pak u radu izrađenom u okviru nastavka već navedenog projekta o delegatskom sustavu ispitaio – pomoću indeksa moći koji je bio izradio Šiber – percepciju moći, tj. utjecaja u 12 općina u Hrvatskoj, uz dodatnu uporabu kontrolnih sociodemografskih varijabli, s time da nije dobio jasnu vezu između stupnja ekonomske razvijenosti općine i percepcije moći (Županov, 1982, str. 176-178). Iste godine Šiber (1982) će objaviti usporednu studiju percepcije i motivacije sudionika delegatskih izbora u 12 hrvatskih općina na temelju dviju anketa provedenih 1978. i 1982. godine, postavivši tako temelje za razvoj longitudinalnih ispitivanja biračkog ponašanja, koja će procvasti nakon demokratske tranzicije. Grdešićevo istraživanje izbora delegata u općinske skupštine i u skupštine samoupravnih interesnih zajednica (SIZ-ova) pokazalo je pak manjak entuzijazma kandidata i pesimizam glede sposobnosti ostvarenja utjecaja, poglavito kod izbora za skupštine SIZ-ova (Grdešić, 1982). Grdešić je nekoliko godina kasnije proveo analizu sadržaja dnevnih redova općinskih skupština (već korišteni uzorak od 12 općina) te ustvari pokazao kako ustavno zamišljen koncept transmisije interesa s delegatske baze na donositelje odluka u praksi ne funkcionira (usp. Grdešić, 1986, str. 119). Važno je spomenuti i istraživanja Zdravka Tomca koja su se, između ostalog, bavila središnjom ulogom osnovnih jedinica lokalne samouprave u samoupravljanju (Tomac, 1977a; 1977b). Premda sagledava i širi, jugoslavenski kontekst, Tomac svoje uvide u pravilu oprimjeruje na temelju hrvatskog slučaja.

Objedinjeni nalazi istraživanja nastali u okviru projekta o delegatskim izborima mogu se pronaći u knjizi *Delegatski sistem 1974-1984.* (Grdešić, Jantol, Kasapović, Perko-Šeparović, Šiber i Tomac, 1986) te u studijama *Neki aspekti izbora delegata u općinsku skupštinu* (Grdešić, 1980), *Delegatski izbori 1978-1982.: usporedni rezultati istraživanja* (Šiber i Grdešić, 1983) i *Delegatski izbori 1978-1986.: usporedni rezultati* (Kasapović, 1986). Također valja spomenuti publikaciju

Omladina u delegatskom sistemu: rezultati istraživanja provedenog u SR Hrvatskoj 1980. godine u kojoj su se istraživači s Fakulteta zajedno s kolegicama s Instituta za društvena istraživanja posebno posvetili mladim biračima i njihovom odnosu prema delegatskom izbornom sustavu (v. Grdešić, Grgić Bigović, Ilišin i Kasapović, 1982). Naposlijetku, knjiga *Interesi i ideje u SKJ – Struktura idejnih stavova i političkih poruka I. konferencije SKJ* (Grdešić, Kasapović i Šiber, 1989), premda se bavila saveznom a ne republičkom politikom, bila je značajna zbog svojega javnog odjeka, tj. svojih zaključaka koji su nagovijestili potrebu uvođenja slobodnih, višestranačkih izbora. Ključni pokretač politoloških rasprava u Hrvatskoj sredinom i krajem osamdesetih godina bila je knjiga Jovana Mirića *Sistem i kriza*, u kojoj se kritički analiziraju temelji jugoslavenskog federalizma i samoupravnog socijalizma, uz uvide iz hrvatske republičke perspektive (v. Mirić, 1984).

Smjena i mijena (1990.-2000.)

Demokratske su promjene, kako je već uvodno spomenuto, donijele dramatično širenje tema kojima su se bavili istraživači hrvatske politike na Fakultetu. Dakako, u formativnom razdoblju fokus je bio prvenstveno na novim institucijama i procesima koje je sa sobom donijela demokratska tranzicija, a prednjače radovi koji se bave izborima i izbornim sustavom te oslikavanjem glavnih društvenih rascjepa na temelju kojih se oblikuju stranački sustav i biračko ponašanje. Demokratske promjene, rat i neovisnost bili su poticaj za knjigu *Hrvatska između rata i samostalnosti* grupe autora koju je predvodio dugogodišnji središnji istraživač političke povijesti u Hrvatskoj Dušan Bilandžić (v. Bilandžić i dr., 1991).

Zakošek (1992), pozivajući se na uvide tranzitologije i primjere iz Južne Europe i Latinske Amerike, ističe ključnu važnost odabira političkih institucija, implicirajući da su uspostava polupredsjedničkog sustava vlasti te godine te inicijalna uporaba većinskog, a potom kombiniranog izbornog sustava s većinskim učinkom nepovoljni kontekstualni uvjeti za razvoj i konsolidaciju demokracije. Sličnu argumentaciju nastavlja i iduće godine kada nudi analizu rada Sabora od 1990. do 1993. i povezuje njegove slabosti upravo s presnažnom ulogom predsjednika i stranačkim sustavom s dominantnom strankom (Zakošek, 1993). Mirjana Kasapović (1992) pak u svojoj analizi višestrukih izvora političke moći i uloge zakonodavca, koja je nakon 1990. ležala i u parlamentu i u predsjedniku i u vladi, upozorava na uspostavu specifičnog, hibridnog i stoga nestabilnog oblika sustava vlasti u ranim godinama nakon tranzicije iz socijalizma. Nakon kraja rata dodatno će podcrtati specifičnost hrvatske tranzicije u uvjetima rata za neovisnost (v. Kasapović, 1996a). Posebnost hrvatskog slučaja i uzroke demokratskih defekata u političkom sustavu devedesetih godina prezentirat će potkraj desetljeća i međunarodnoj javnosti u dva poglavljima objavljenima kod njemačkih izdavača (v. Kasapović, 1999; 2000).

U knjizi *Demokratska tranzicija i političke stranke* problematizira ulogu stranaka u hrvatskome tranzicijskom iskustvu (Kasapović, 1996b).

Kasapović (1991) objavljuje detaljnu studiju učinaka dvokružnih izbora na hrvatskom primjeru, a kao kolektivni poduhvat analize prvih višestranačkih izbora od 1938. izlazi knjiga *Hrvatska u izborima 1990.* (Grdešić, Šiber, Kasapović i Zakošek, 1991). U analizi disproporcijskih učinaka dvokružnog sustava Kasapović nudi i simulacije primjene D'Hondtove i Hare-Niemeyerove metode uz *at-large* sustav te time utire put sustavnim istraživanjima izbora i izbornih sustava u Hrvatskoj (v. 1991, str. 76-78). Također pokazuje kako, suprotno očekivanjima neoinstitucionalističkog pristupa, u slučaju Hrvatske ranih 1990-ih ne dolazi do trajnijeg razvoja dvostranačkog natjecanja, već do etabliranja jedne, dominantne stranke (HDZ-a) sa snažnim vezama s biračima (Kasapović, 1993a). Svoje uvide dalje će eksplicirati u knjizi *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske* objavljenoj iste godine (Kasapović, 1993b). Istraživanje izbora u Hrvatskoj prikazano je i u uredničkoj knjizi Hans-Dietera Klingemanna, njemačkog komparativista koji je uvelike poticao razvoj izučavanja političkih sustava i nacionalnih politologija u postkomunističkoj Europi (v. Grdešić, 2000).¹⁰ Budući da u tome razdoblju dolazi do stvaranja dvodomne strukture Sabora, nekoliko radova posvećeno je i izborima za Županijski dom (Deren-Antoljak, 1993a; Kasapović, 1997), odnosno njegovom odnosu prema važnijem, Zastupničkom domu (Deren-Antoljak, 1993b).

Zanimljivo je spomenuti i analizu Inge Perko-Šeparović u kojoj se na tragu istraživanja izbornih programa 1990. detektiraju postmoderni sadržaji (posebice ekologija), ali i naglašava kako će oni vjerojatno doći više do izražaja tek kada se razriješe "pretpolitička pitanja" (državnost) (v. 1992, str. 162). U nastavku tog istraživanja, ovaj put na temelju programa na izborima 1992. godine, utvrđena je podjela birača oko pitanja preferiranja klasičnog, odnosno održivog razvoja (Perko-Šeparović, 1993). Dejan Jović (1992) je pak u svojoj analizi izbornih programa 1990. i 1992. stavio naglasak na teritorijalni rascjep, uz poseban osvrt na regionalističke stranke (on ih tada naziva regionalnima) IDS, RDS (današnji PGS) i Dalmatinsku akciju.¹¹ Osim analize stranačkih programa, Jović (1993a) je objavio i analizu statuta stranaka koje su se natjecale na prvim izborima koja je, usprkos rudimentarnosti tih početnih internih dokumenata, otkrila vidljive razlike u poimanju prava i dužnosti članova te načina unutarstranačkog odlučivanja.

Sredinom 1992. provedeno je anketno istraživanje među saborskim zastupnicima koje je pokazalo kako su HDZ-ovi zastupnici smatrali da je utjecaj njihove

¹⁰ Vidjeti i pregled stanja izučavanja hrvatske politike u *European Journal of Political Research* (Grdešić, 1996).

¹¹ Za nastavak rasprave o regionalizmu i regionalnom identitetu u Hrvatskoj v. Raos, 2015a.

stranke na HRT i poduzeća u državnom vlasništvu slab, a SDP-ovi su zastupnici u oba slučaja percipirali visok utjecaj stranke na vlasti (Jović, 1993b, str. 69-70). Također, dok je oko ocjene obrambene politike vlade postojalo relativno suglasje, oporbeni su zastupnici znatno lošije ocijenili dosege u gospodarskoj i socijalnoj politici (*ibid.*, str. 72). Leinert Novosel (1995) je na temelju kombinacije intervjua s tajnicima stranaka i analize stranačkih programa, kao i podataka o spolnoj strukturi članstva, vodstva i dužnosnika stranaka, ponudila klasifikaciju stranaka s obzirom na viziju položaja žena u društvu i odabir načina postizanja ravnopravnosti spolova, te je time utrla put daljnjim istraživanjima roda i politike u Hrvatskoj.

Nedugo nakon obnove višestranačja Grdešić objavljuje tekst temeljen na podacima predizborne ankete 1990. godine, koja će započeti niz fakultetskih anketnih istraživanja koja danas nazivamo *Hrvatske izborne studije*. Grdešić primjećuje kako je ispitivanje birača pokazalo normalnu distribuciju stavova na ljestvici lijevo-desno (uz glavninu ispitanika koji su se opredijelili za centrističke pozicije), dok su izborni rezultati proizveli dvostranački sustav, uz urušavanje centra, te zaključuje kako su birači, suprotno očekivanjima od dvokružnog sustava, već u prvom krugu glasovali strateški, odnosno priklonili se HDZ-u, nasuprot većem udjelu birača centrističkih stranaka u anketi provedenoj deset dana prije izbora (Grdešić, 1990, str. 7-8).

Vladimir Vujčić proveo je anketu među srednjoškolcima i studentima u kojoj je ispitivao stavove prema nepopularnim skupinama, te je pokazao višu toleranciju prema komunistima s obzirom na obrazovanje i veću sklonost toleriranju fašista kod muških ispitanika (usp. Vujčić, 1994, str. 69). U kasnijem istraživanju na studentskoj populaciji provjeravao je pak, na tragu Inglehartovih istraživanja, vrijednosne orijentacije (materijalizam/postmaterijalizam, religiozno/sekularno) i njihovu vezu sa stranačkim preferencijama (v. Vujčić, 1999, str. 160). Miroslav Vujević proveo je pak anketno istraživanje o političkoj toleranciji na pomalo neobičnom uzorku (vjerojatno opravdanom s obzirom na ratne okolnosti) koji je uključivao studente nekih zagrebačkih fakulteta, vukovarske prognanike, uzorak nastavnika iz cijele zemlje te roditelje učenika jedne osnovne škole, našavši relativno visoku razinu tolerancije, posebice za postkomunističko i postkonfliktno društvo (v. Vujević, 1996, str. 133, 140).

U članku iz iste godine Šiber (1996) je proučavao stavove o povijesti (i naciji) među srednjoškolcima, no najvećeg odjeka imali su njegovi tekstovi o vezi obiteljske političke biografije (1997a) i etničke distance (1997b) sa stranačkom orijentacijom, kao i o vezi autoritarnih stavova i biračkih preferencija (1998). Veza između obiteljskog naslijeđa Drugoga svjetskog rata i stranačkih preferencija pokazat će se kasnije jednim od glavnih elemenata povijesno-ideološkoga društvenog rascjepa koji uvelike oblikuje strukturu biračkog ponašanja i stranačkog natjecanja u Hr-

vatskoj. Istraživanje etničke distance pokazalo je pak opadanje prihvaćanja bliskih interakcija sa Srbima i Bošnjacima nakon rata, kao i jasne razlike između lijevih i desnih birača po tom pitanju (usp. Šiber, 1997b). Šiber (1998) također utvrđuje jasnu povezanost stupnja autoritarnosti birača i preferencija za lijeve odnosno desne stranke. Glavni nalazi istraživanja društvenih rascjepa u tome razdoblju sumirani su u knjizi *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život* (Kasapović, Šiber i Zakošek, 1998). Inozemnom je čitateljstvu pak razvoj hrvatskoga izbornog (i stranačkog sustava) prezentiran u knjizi koju Šiber uređuje kod berlinskog izdavača Sigma, a priloge potpisuju Kasapović i Zakošek (v. Šiber, 1997c).

Pored već navedenih tema, tijekom 1990-ih obnovljen je i interes za političku povijest i povijest ideologija presudnih za razvoj hrvatske politike u dvadesetome stoljeću. Tako Tihomir Cipek (1995) piše o ideji seljaštva kod Stjepana Radića, Kasapović (1995) objavljuje o režimu NDH u komparativnoj studiji na njemačkome o autoritarnim režimima u Srednjoj i Istočnoj Europi, a Branko Dubravica (1997) piše opsežnu studiju o povijesti izbora u Hrvatskoj od sredine 19. stoljeća do početka Drugoga svjetskog rata. Gordana Vlačić (1996) također objavljuje zapaženu studiju o odnosu Stjepana Radića i Seljačke internacionale. Interes za povijesno-kulturološki pristup nacionalnoj politici dodatno će dobiti zamah u razdoblju nakon 2000. godine. Krajem devedesetih godina izlazi i Bilandžićevo kapitalno djelo o hrvatskoj političkoj povijesti (v. Bilandžić, 1999).

Novi obzori (2001.-2022.)

Nakon prelaska u novo stoljeće proučavatelji hrvatske politike uistinu će proširiti spektar tema, a u 2010-ima doći će i do značajne internacionalizacije u publiciranju, odnosno objavljivanja članaka i poglavlja u zbornicima kod uglednih i utjecajnih međunarodnih časopisa i izdavača. S obzirom na veliku raznolikost, to ćemo razdoblje prezentirati kombinirajući tematsko i vremensko grupiranje radova.

Godine 2002. Zakošek objavljuje knjigu *Politički sustav Hrvatske*, koja nudi sintezu glavnih nalaza o ključnim institucijama i procesima u proteklom razdoblju. Novije razdoblje bit će pak prezentirano međunarodnom čitateljstvu na njemačkom, u uredničkim knjigama Wolfganga Ismayra (v. Zakošek i Maršić, 2010) i Dunje Melčić (v. Kasapović, 2007b). U prvoj polovici 2000-ih objavljene su još dvije važne uredničke knjige o hrvatskoj politici: *Hrvatska politika 1990-2000.* koju je 2001. uredila Kasapović te *Izbori i konsolidacija demokracije u Hrvatskoj* koju 2005. uređuje Goran Čular. Kasapović daje pregled odnosa izborne politike i demokratske konsolidacije, a Šiber razvoja stavova birača (v. Kasapović, 2001a; Šiber, 2001). Čular u prvom zborniku piše o dinamici razvoja stranačkog sustava (2001), a u drugome progovara o odnosu političkih stranaka prema demokraciji. U kontekstu odnosa političkih stranaka i demokratske konsolidacije javlja se i pitanje (transpa-

rentnog) financiranja stranaka i izbornih kampanja. Petak na temelju proučavanja različitih modela financiranja stranaka pokušava iznaći najbolje prakse za hrvatski slučaj (2001) te problematizira slijepe pjege zakonskog okvira koji propisuje način trošenja novca za stranački rad (2007). Čular (2018b) u međunarodnoj komparativnoj studiji o strankama piše o vrlo permisivnom institucionalnom okviru unutar kojega djeluju hrvatske stranke. Otvara i važno pitanje unutarnjeg ustroja stranaka i unutarstranačke demokracije u Hrvatskoj (Čular, 2004).¹² Kasnije istraživanje na temelju stranačkih statuta i intervjua sa stranačkim dužnosnicima pokazalo je nisku razinu unutarstranačke demokracije te posebice slabu participaciju i izostanak moći običnih članova (Čelap i Nikić Čakar, 2017). Uz to valja spomenuti i rad o ustroju političkih stranaka u Hrvatskoj (Nikić Čakar i Čular, 2016) kao i studije Darija Nikića Čakara koje su posvećene izrazito važnoj temi prezidencijalizacije stranaka (v. Nikić Čakar, 2009; 2019). Čular i Nikić Čakar su pak u radu iz 2019. međunarodnom čitateljstvu predstavili specifični slučaj HDZ-a kao karizmatičnog pokreta. Ne treba zaboraviti ni studiju Dolenc i Širinić (2017) o slučaju stranke OraH kao primjer detaljne studije jedne stranke u Hrvatskoj. Važan i utjecajan zbornik radova o političkim strankama u hrvatskom kontekstu, pod naslovom *Država i političke stranke*, uredio je Ivan Prpić (2004).

Bitna tema nakon 2000. svakako su izbori te izborni sustav, kao i izborne kampanje. Zakošek (2003) piše pregled izbora u Hrvatskoj tijekom 1990-ih godina, a Kasapović (2001c) na tragu javnih prijedora nakon lokalnih izbora 2001. ukazuje na nedorečenosti oko opisa uporabe D'Hondtove metode u izbornom zakonodavstvu. Također problematizira pitanje personalizacije izbora u Hrvatskoj te pokazuje da je kandidatska orijentacija birača, barem na temelju analize izbora između 1990. i 2003. godine, bila niska usprkos institucionalnim pretpostavkama, odnosno polupredsjedničkom sustavu koji je bio na snazi od 1992. do 2000. godine (Kasapović, 2004). Čular (2018a) ispituje utjecaj neujednačenosti izbornih jedinica na izborni ishod putem simulacija, a najnoviji rad iz toga područja objašnjava kako je razmjerni izborni sustav isprva imao gotovo jednoglasnu podršku, a danas je vjerojatno najosporavaniji element političkog sustava, te se takav razvoj dovodi u vezu s procesom stanovite demokratske dekonsolidacije u Hrvatskoj (v. Nikić Čakar i Čular, 2022).

Knjiga *Izborne kampanje u Hrvatskoj. Dvije studije o tri izborna nadmetanja* uspoređuje kampanje 1995., 2003. i 2007. godine (Lalić i Kunac, 2010),¹³ a tekst Suzane Kunac, Dražena Lalića i Martine Andrijević (2013) bavi se kampanjama

¹² Kasapović (2001b) prvenstveno se bavi tipologizacijom uređenja kandidacijskih postupaka u strankama, no u zadnjem dijelu teksta nudi se i analiza hrvatskih stranaka.

¹³ Kampanje 1995. i 2003. obrađene su i u Lalić i Kunac, 2005, a kampanja 2003. i u Lalić, 2004.

stranaka uoči izbora 2011. godine te ih opisuje kao neuspjeli pokušaj kopiranja američkih trendova u političkome marketingu.¹⁴ Kampanje 2003. i 2007. analizirane su i s aspekta netransparentnog financiranja (v. Lalić, 2007). Dobar pregled razvoja političke komunikacije i izbornih kampanja u Hrvatskoj od 1990. do danas daju pak Grbeša i Šalaj (2019) u tekstu pisanom za međunarodno čitateljstvo.

Vjerojatno najveći pojedinačni kontingent radova objavljenih nakon 2000. godine predstavljaju studije o društvenim rascjepima, biračkom ponašanju i stranačkim preferencijama koje se uvelike oslanjaju na niz fakultetskih predizbornih i post-izbornih anketa, a teorijski slijede hrvatske modele rascjepa uspostavljene još na početku devedesetih, prvenstveno u radovima Zakoška, Kasapović i Šibera. Tu se ističu radovi Andrije Henjaka o ideološkoj samoidentifikaciji birača (2005), ekonomskim odrednicama glasovanja (2007), stranačkoj mobilizaciji i identifikaciji (2011), povjerenju u institucije i zadovoljstvu demokracijom (2017a), dinamici izborne participacije¹⁵ i podrške novim strankama (2017b) te pomacima u strukturi društvenih rascjepa na izborima 2015. i 2016. godine (2018). Henjakovi radovi, posebice onaj iz 2011., ukazuju, između ostalog, na fenomen “asimetrične mobilizacije”, tj. na veću sposobnost HDZ-a od stranaka lijevog centra da zadrži birače. Uz to potvrđuju temeljne karakteristike društvenih rascjepa utvrđene još devedesetih godina. U novijoj je studiji pak pokazana slaba povezanost ekonomskih stavova i sociodemografskih karakteristika birača (v. Henjak i Vuksan-Čusa, 2019). Općenito govoreći, istraživači društvenih rascjepa opetovano su pokazivali primat kulturne dimenzije biračkog ponašanja i stranačkog natjecanja (odnos prema religiji te odnos prema prošlosti, tj. Drugome svjetskom ratu, socijalističkom razdoblju te Domovinskom ratu), uz gotovo nikako izražen ekonomski rascjep. O neobičnom izostanku toga rascjepa pisala je Danijela Dolenc (2012), a glavni nalazi o strukturi rascjepa pristupačno su sažeti u prilogu o hrvatskom slučaju u *Handbook of Political Change in Eastern Europe* (v. Henjak, Zakošek i Čular, 2013). Studije društvenih rascjepa u Hrvatskoj uglavnom su se temeljile na anketnim podacima, no Marko Grdešić odlučio je ispitati teritorijalnu dimenziju društvenih stavova i identiteta koji dijele birače i oblikuju stranačke preferencije, proizvevši studije o tzv. “crnoj i crvenoj Hrvatskoj” (v. Grdešić, 2013; 2021).

Nadalje, Blanuša je na temelju anketnog istraživanja sa studentskim uzorkom ispitivao afektivne stavove o političarima (2003), a valja spomenuti i studiju koja je primijenila Sloterdijkova razmišljanja o cinizmu i kinizmu na analizu biračkih stavova u Hrvatskoj (Blanuša i Bovan, 2015). Čular (2003) se ranih 2000-ih bavi važnom temom veze stranačke identifikacije birača i potpore demokraciji. Desetljeće

¹⁴ Općenito govoreći, istraživanja Dražena Lalića i suradnika možemo smatrati začetkom izučavanja izbornih kampanja u Hrvatskoj.

¹⁵ O odnosu biračkih stavova i participacije na izborima v. Šiber, 2004.

nakon toga Čular i Šalaj (2019) u longitudinalnoj studiji na temelju fakultetskih anketa ukazuju na produbljanje jaza između normativne potpore demokraciji i zadovoljstva njenim funkcioniranjem. Na temelju toga autori govore o povećanju broja “kritičkih demokrata” i “nezadovoljnih autokrata” (usp. *ibid.*). Pored toga, recentna studija koja je na temelju studentske ankete ispitivala načine mjerenja ideološke samoidentifikacije potvrdila je suglasje između samoidentifikacije na ljestvici lijevo-desno i odgovora na bateriju čestica koje mjere podršku nekoj političkoj ideologiji (v. Runje, Petrović i Bovan, 2020). Na Fakultetu su ispitivani i ideološki profili i polarizacija između birača HDZ-a i SDP-a (Raos, 2019), stabilnost i promjene u biračkim orijentacijama (Raos, 2020) te odnos dobi i biračkih stavova (Vuksan-Ćusa i Raos, 2021). Najnovija studija Koste Bovana i Nikole Bakete ponudila je pak longitudinalnu analizu jedne od ključnih tema suvremene politologije – razine povjerenja u institucije (2022). Pandemija koronavirusa kao motivacija za istraživanja nije zaobišla ni hrvatsku politologiju, potičući ispitivanje povjerenja u institucije u kontekstu provođenja javnozdravstvenih mjera protiv širenja koronavirusa (Bovan, Baketa, Kovačić i Čorkalo Biruški, 2022).

Osim stranaka i birača, predmet istraživanja u tome razdoblju bile su i karakteristike saborskih zastupnika (Ilišin i Čular, 2014), uloga Sabora u demokratizaciji (Boban, 2016) te rasprave o ulozi i ovlastima predsjednika (Boban, 2017). Treba svakako podcrtati radove Nikića Čakara (2020; 2021) o (koalicijskim) vladama u Hrvatskoj,¹⁶ koji nastaju u okviru širih europskih projekata o izvršnoj vlasti, kao i inovativnu studiju Enesa Kulenovića i Krešimira Petkovića koja primjenjuje tri, prema Machiavelliju, temeljna politička cilja (osvajanje vlasti, zadržavanje vlasti te provođenje političke vizije) na analizu političkih elita u vrijeme Tuđmana, Račana, Sanadera i Kosor (v. Kulenović i Petković, 2016). U kontekstu izučavanja institucija i političkih prioriteta koje one postavljaju nezaobilazno je spomenuti hrvatsko istraživanje *Politički prioriteti u Hrvatskoj* nastalo u okviru međunarodne mreže izučavanja političkih prioriteta *Comparative Agendas Project* (CAP), koje je vješto spojilo hrvatsku politiku, komparativnu politiku i javne politike te sustavno kodiralo teme kojima su se bavile središnje institucije (Sabor, Vlada, Predsjednik) kao i stranke (izborni programi) i mediji (v. Petek, 2017; Deskar-Škrbić i Raos, 2018; Širinić i Nikić Čakar, 2019).

Sukladno činjenici da su anketna istraživanja biračkih stavova pokazala ključnu važnost povijesti i ideologije za strukturiranje stranačkog natjecanja, dio istraživača hrvatske politike posvetio se ulozi povijesti u politici, kulturi sjećanja i politikama povijesti, prateći time trendove u europskoj i sjevernoameričkoj politologiji, tj. tzv. “kulturni obrat” i buđenje interesa za takve teme. Pored toga objavljuju se i

¹⁶ Prvu studiju o iskustvima koalicijskih vlada u Hrvatskoj (za vrijeme premijera Račana i Sanadera) objavila je Kasapović (2005).

studije povijesnog razvoja izbornih procesa, institucija i ideologija važnih za razumijevanje hrvatske politike u posljednjih stotinjak godina.

Dubravica objavljuje knjige o povijesnom razvoju teritorijalnog ustroja zemlje (2002) te o izborima od sredine 19. stoljeća do Drugoga svjetskog rata. Također se istražuju koncept hrvatske države kod Stjepana Radića (Cipek, 2001) i njegov republikanizam (Cipek i Šadek, 2009), razvoj ideje jugoslavizma (Cipek, 2003), demokršćanstvo u Hrvatskoj (Cipek, 2004) i geopolitički narativi u Hrvatskoj tijekom Prvoga svjetskog rata (Đurašković, 2018). Ne treba zaboraviti istraživanja koja otvaraju temu suočavanja s naslijeđem komunističke vladavine u Hrvatskoj (v. Cipek, 2014; 2017), a ni ispitivanje usmene povijesti kroz obiteljske narative o 1945. godini kao prijelomnici (Cipek, 2009) te analizu poimanja hrvatske nacije za vrijeme socijalizma na temelju iščitavanja Bakarićevih ideja (Đurašković, 2021). Hrvatska se politologija u tome razdoblju ponovno bavi i naslijeđem NDH te problemom povijesnog revizionizma nakon 1990. godine (v. Đurašković, 2016; Kasapović, 2018), ali i analizom povijesnih narativa kojima su se sami ustaše koristili za potrebe vlastite legitimacije (v. Cipek, 2008). S protokom vremena od Tuđmanove smrti javljaju se i politološke studije o njegovom poimanju izgradnje nacije (Đurašković, 2014), ali i radovi o političkoj emigraciji, primjerice o Bogdanu Radiću (v. Đurašković, 2020). Sredinom 2000-ih izlazi i Bilandžićevo autobiografsko djelo koje spaja memoare i živo svjedočanstvo nekoga tko je kao političar i znanstvenik pratio razvoj političkog sustava u Hrvatskoj od uspostave socijalizma sve do konsolidacije demokracije (Bilandžić, 2006). Nakon Bilandžićeve smrti u zborniku u čast Drage Roksandića izaći će i važna studija koju je zajedno s Tvrtkom Jakovinom bio napisao o Hrvatskoj u socijalističkoj Jugoslaviji (v. Jakovina i Bilandžić, 2019).

Blanuša (2002) koristi model povijesne svijesti kako bi pokazao da povijesna iskustva i narativi o njima generiraju različita očekivanja od budućnosti među mladim građanima. Cipek (2007) daje pregled transformacije politika povijesti u Hrvatskoj, tj. njihove različite kontekstualne uporabe za legitimaciju odnosno delegitimaciju nekoga političkog režima. Blanuša i Kulenović (2018) pak koriste fakultetske ankete kako bi ispitali stavove o spornim simbolima i govoru mržnje u Hrvatskoj, nadovezujući se tako na recentne trendove fokusa politoloških istraživanja na ulogu simbola i govornih praksi u negativnoj mobilizaciji ili širenju mržnje protiv neke skupine. Spomenimo i radove koji se bave identitetskim značajem hrvatskoga ratnog filma (Blanuša, 2015a), Drugim svjetskim ratom kao transgeneracijskom traumom (Blanuša, 2015b) te kulturnim traumama na primjeru Dubrovnika (Ljubojević, Jerman i Bovan, 2017). Blanuša iz istraživanja o odnosu građana prema prošlosti i ispitivanja različitih povijesnih narativa izvodi i proučavanje prisutnosti teorija zavjera i njihovih vrijednosnih podloga i poveznica s društvenim rascjepima te pojma tzv. "političkog nesvjesnog" (v. Blanuša, 2009; 2011b; 2011c; 2013; 2014).

Dražen Lalić izrazito se posvetio odnosu sporta i politike, posebice odnosu nacionalizma, nacionalnog identiteta i nogometa. Analizira nogometno huliganstvo u Hrvatskoj (Lalić i Wood, 2014), vezu nogometnih navijača i ekstremne desnice (Lalić, 2015) te odnos nacionalizma i nogometa (Galić i Lalić, 2021), a tu temu zaokružio je knjigom *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj* (Lalić, 2018). Nastavno na ta istraživanja nacionalizma treba spomenuti rad Vedrane Baričević (2011) o odnosu koncepta nacije i institucionalnog inženjeringa u hrvatskom slučaju. Na izučavanje nacije i nacionalizma nadovezuju se i studije koje su pomalo na granici poddisciplina nacionalne politike i javnih politika. Baričević (v. 2014) se posvetila pitanju azila i odnosa prema migrantima kao gorućem pitanju europske politike koje posljednjih godina postaje sve važnije i u hrvatskom kontekstu. S time su usko povezana pitanja regulacije državljanstva (v. Koska, 2012; 2013; Koska i Matan, 2017), koja proizlaze iz idejne podloge ustavnog ustroja zemlje.

Osim nacionalne, istraživači su hrvatske politike u tome razdoblju posvetili prostora i lokalnoj dimenziji, što je rezultiralo knjigom *Lokalna politika u Hrvatskoj* (Kasapović, Petak i Lalić, 2004). Lalić je objavio studiju urbane politike temeljenu na intervjuima sa splitskim političarima, a Marijana Grbeša i Berto Šalaj u radu o lokalnim izborima 2017. problematiziraju slučaj Mosta nezavisnih lista, izvorno labave konfederacije lokalnih inicijativa koja se vinula u nacionalnu politiku (v. Lalić, 2002; Grbeša i Šalaj, 2017b).

Dakako, proces pristupanja Hrvatske Europskoj uniji također je bio motivacija za niz radova, od kojih izdvajamo tek nekoliko. Blanuša piše o euroskepticizmu (2011a),¹⁷ ali i o diskursu o Balkanu i o “povratku Europi” (2015a). Henjak (2016) je ispitivao na koji su način nacionalne teme 2012. godine utjecale na glasovanje na referendumu o pristupanju Uniji. Euroskepticizam se ponovno vraća u fokus u analizi ishoda izbora za Europski parlament 2019. godine (v. Čular i Grbeša, 2020). Istraživale su se i sve strukturne prepreke (odgođena demokratska konsolidacija, suradnja s Haškim tribunalom, funkcioniranje pravosuđa, manjinska prava) koje su usporile put prema članstvu u EU-u (v. Pauković i Raos, 2015), kao i proces europeizacije stranačkog sustava u Hrvatskoj (v. Raos, 2015b). Osim euroskepticizma, u posljednjem se desetljeću kao izrazito propulzivna tema u europskoj, pa tako i hrvatskoj politologiji javlja pitanje populizma. Toj temi najviše su se posvetili Grbeša i Šalaj. Proveli su tekstualnu analizu populističkog diskursa korištenog na predsjedničkim izborima 2015./2016. (2016), bavili se slučajem Mosta nezavisnih lista kao populističke stranke (2017b) te objavili *Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj*, prvu knjigu koja se sustavno bavi tim fenomenom u Hrvatskoj (2018).

¹⁷ Navedeni rad poglavlje je u knjizi *Hrvatska i Europa – strahovi i nade* koju je uredio Šiber; druge zanimljive priloge iz tog zbornika ne spominjemo zbog ograničenja prostora u ovome članku.

U tome razdoblju širi se i spektar političkih aktera koji su predmet istraživanja. Tako nastaju studije o braniteljskim udrugama (Dolenec, 2017; Dolenec i Širinić, 2020), urbanim društvenim pokretima i prosvjednim gibanjima u Zagrebu (Dolenec, Doolan i Tomašević, 2017) te o procvatu pučkih referendumskih inicijativa nakon ulaska u EU (Čepo i Nikić Čakar, 2019). Marko Grdešić (2007) piše o novim oblicima prosvjednih aktivnosti među radnicima, tj. stožerima za obranu tvornica. Šalaj je pak na temelju podataka ESS-a (*European Social Survey*) pokazao kako u hrvatskom društvu prevladava nisko povjerenje (2005), dok je u studiji iz 2011. primijenio klasike izučavanja političke kulture i uloge civilnog društva, Tocquevillea i Putnama, kako bi ispitao odnos civilne demokracije u Hrvatskoj. Osim već navedenih aktera, Davorka Vidović u istraživanja hrvatske politike uvodi i aktere socijalnog poduzetništva na razmeđu između civilnog društva i tržišta (v. Vidović, 2019; Vidović i Baturina, 2021).

Zaključak

Izučavanje nacionalne, odnosno hrvatske politike razvijalo se u nepovoljnim okolnostima. Bio je to rezultat sporog procesa emancipacije politologije kao samostalne discipline, dominacije drugih poddisciplina na Fakultetu (političke teorije i međunarodnih odnosa), ali i činjenice da prvih dvadeset i osam godina preteže interes za saveznu (jugoslavensku), a ne republičku (hrvatsku) razinu politike. Usprkos svim tim ograničenjima već sredinom šezdesetih nastaju prvi radovi koji se bave stavovima birača te analiziraju prioritete u radu odlučivačkih tijela. Istraživanja nacionalne politike dobivaju daljnji zamah u drugoj polovici sedamdesetih, a posebice osamdesetih godina, kada se na Fakultetu provode projekti izučavanja funkcioniranja delegatskog izbornog sustava te stavova birača i delegata. Demokratska tranzicija donosi puno osamostaljenje politologije kako u nastavnom tako i u istraživačkom smislu, a ključan doprinos tome daje europeizacija visokog školstva, tj. prilagodba Bolonjskom procesu. Na taj se način Fakultet konceptijski uskladio sa srodnim institucijama u Zapadnoj Europi, prateći pritom anglosaksonski predložak. Tijekom devedesetih godina istraživačice i istraživači hrvatske politike otvaraju teme sukladno razvoju institucija i procesa u zemlji. Radi se o razvoju poddiscipline nacionalne politike u, takoreći, realnom vremenu. Glavnu pažnju zadobiva razvoj središnjih institucija u kontekstu demokratske tranzicije i rata, a izrazito su plodonosna i istraživanja izbornog i stranačkog sustava. Također je primjetan interes za ulogu povijesti i ideologije. Razvija se lokalna teorija društvenih rascjepa koja naglašava važnost odnosa prema prošlosti i religiji kao prediktora biračkih stavova i stranačkih orijentacija nasuprot slabo izraženoj ekonomskoj dimenziji, odnosno izostanku prevođenja ekonomskih stavova u stranačke preferencije. Nakon 2000. godine dolazi do dodatnog širenja spektra tema, a glavnina radova bavi se stranač-

kim sustavom i biračkim ponašanjem, ali i odnosom prema prošlosti, kulturom sjećanja, teorijama zavjera te naslijeđem nedemokratskih režima. Pored toga, sukladno promjeni fokusa u europskoj politologiji, izučavanje nacionalne politike ne bavi se samo klasičnim objektima politoloških istraživanja kao što su stranke, parlamenti i vlade, već i društvenim pokretima, interesnim skupinama te organizacijama civilnog društva. Tijekom 2000-ih, a posebice nakon 2010. godine intenzivira se objavljivanje radova o hrvatskoj politici u međunarodnim časopisima i zbornicima. Posljedica je to činjenice da je u posljednjih dvadeset do trideset godina stasala mlada i srednja generacija istraživača na Fakultetu koji, gotovo bez iznimke, imaju iskustvo školovanja ili usavršavanja u inozemstvu te su izrazito otvoreni prema međunarodnim kolaboracijama i projektima komparativne naravi koji uključuju i hrvatski slučaj. Pored toga, trendovi regulacije rada i napredovanja nastavnika i znanstvenika u visokom školstvu dali su poticaj internacionalizaciji.

Na kraju, kao zapreke daljnjeg razvoja izučavanja hrvatske politike valja spomenuti često ograničena projektna sredstva koja su na raspolaganju istraživačima, kao i činjenicu da mediji još uvijek nedovoljno prepoznaju ekspertizu politologa koji se bave hrvatskom politikom, što ponekad dovodi do banalnog i netočnog izvješćivanja o hrvatskom političkom sustavu, izborima i strankama u medijskom prostoru.

Kao zadaća za Fakultet u idućih deset godina ostaju naponi daljnje internacionalizacije, osiguranja stabilnih izvora financiranja opsežnih projekata (nacionalne terenske ankete, terenski boravci, prikupljanje i usustavljanje longitudinalnih podataka o institucijama, akterima i procesima u hrvatskoj politici) te snažnijeg uvezivanja doktorskih studenata u istraživanja nacionalne politike koja se provode na instituciji. Uz to postoje još nedovoljno iskorištene mogućnosti suradnje različitih odsjeka, poddisciplina te teorijskih i metodoloških tradicija koje mogu oplemeniti i dodatno unaprijediti kvalitetu istraživanja hrvatske politike.

LITERATURA

- Baričević, V. (2011) "The Croatian Political Community in Institutional Engineering", *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, 64 (1), str. 36-66.
- Baričević, V. (2014) "Europeizacija azilnih politika i izbjeglička prava: razvoj hrvatskog sustava azila i zaštita izbjeglica u Hrvatskoj" u Milardović, A. (ur.) *Stranci pred vratima Europe*. Zagreb: Pan liber, str. 111-136.
- Bilandžić, D. (1999) *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.
- Bilandžić, D. (2006) *Povijest izbliza: memoarski zapisi 1945.-2005*. Zagreb: Prometej.

- Bilandžić, D., Čović, B., Jurković, P., Klemenčić, M., Letica, S., Pavić, R., Tomac, Z. i Žuljić, S. (1991) *Hrvatska između rata i samostalnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Blanuša, N. (2002) "Sociopolitička očekivanja mladih u Hrvatskoj u modelu povijesne svijesti", *Politička misao*, 39 (1), str. 88-108.
- Blanuša, N. (2003) "Strukture emocija prema čelnicima političkih stranaka: provjera osnovnih postavki teorije afektivne inteligencije", *Politička misao*, 40 (4), str. 25-42.
- Blanuša, N. (2009) "The Structure of Conspiratorial Beliefs in Croatia", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 6 (1), str. 113-143.
- Blanuša, N. (2011a) "Euroskepticizam u Hrvatskoj" u Šiber, I. (ur.) *Hrvatska i Europa – strahovi i nade*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 11-46.
- Blanuša, N. (2011b) "Političko nesvjesno u Hrvatskoj: prolegomena jednoj eksploraciji", *Političke perspektive*, 1 (3), str. 29-57.
- Blanuša, N. (2011c) *Teorije zavjera i hrvatska politička zbilja 1980.-2007*. Zagreb: Plejada.
- Blanuša, N. (2013) "Internal Memory Divided: Conspiratorial Thinking, Ideological and Historical Cleavages in Croatia. Lessons for Europe", *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 2 (4), str. 16-33.
- Blanuša, N. (2014) "Political Unconscious of Croatia and the EU: Tracing the Yugoslav Syndrome through Fredric Jameson's Lenses", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16 (2), str. 196-222.
- Blanuša, N. (2015a) "Croatia between the 'return' to Europe and the 'remaining' in the Balkans" u Maldini, P. i Pauković, D. (ur.) *Croatia and the European Union*. Farnham: Ashgate, str. 69-92.
- Blanuša, N. (2015b) "Crypts and Phantoms in Croatian War Film" u Kurelić, Z. (ur.) *Violence, Art and Politics*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 154-175.
- Blanuša, N. (2015c) "II. svjetski rat kao transgeneracijska trauma: sablasti prošlosti među mladima u Hrvatskoj" u Ilišin, V. (ur.) *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: IDIZ i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 125-144.
- Blanuša, N. (2017) "Trauma and Taboo: Forbidden Political Questions in Croatia", *Politička misao*, 54 (1-2), str. 170-196.
- Blanuša, N. i Bovan, K. (2015) "Political Cynicism and Kynicism of Croatian Citizens. Profiles of Political Thinking and Behavior", *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 4 (3), str. 1-29.
- Blanuša, N. i Kulenović, E. (2018) "Hate Speech, Contentious Symbols and Politics of Memory: Survey Research on Croatian Citizens' Attitudes", *Politička misao*, 55 (4), str. 176-202.

- Boban, D. (2016) "The Croatian Parliament and the Transformation of the Political System" u Esch, V. (ur.) *Democratization in the Western Balkans. Promoting Multi-Ethnic Open Societies to Counter Radicalization and Polarization*. Berlin: The Aspen Institute Deutschland, str. 32-38.
- Boban, D. (2017) "Dispozicijska i relacijska obilježja hrvatskog sustava vlasti: političke posljedice mogućeg povećanja ustavnih ovlasti predsjednika Republike" u Jakovina, T. (ur.) *Dvadeset pet godina hrvatske neovisnosti – kako dalje?*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 47-66.
- Bovan, K. i Baketa, N. (2022) "Stabilnost i/ili promjene? Povjerenje u institucije u Hrvatskoj od 1999. do 2020.", *Revija za sociologiju*, 52 (1), str. 31-60.
- Bovan, K., Baketa, N., Kovačić, M. i Čorkalo Biruški, D. (2022) "Trust us, we know what we are doing: institutional trust in Croatia during the COVID-19 crisis", *Southeast European and Black Sea Studies*, 22 (3), str. 381-402.
- Cipek, T. (1995) "Ideja seljaštva u političkoj misli Stjepana Radića", *Društvena istraživanja*, 4 (2-3 (16-17)), str. 341-353.
- Cipek, T. (2001) *Ideja hrvatske države u političkoj misli Stjepana Radića*. Zagreb: Alinea.
- Cipek, T. (2003) "The Croats and Yugoslavism" u Đokić, D. (ur.) *Yugoslavism. History of a Failed Idea 1918-1992*. London: Hurst and Co., str. 70-83.
- Cipek, T. (2004) "Christliche Demokratie in Kroatien" u Buchstab, G. i Uertz, R. (ur.) *Christliche Demokratie im zusammenwachsenden Europa: Entwicklungen, Programmatik, Perspektiven*. Freiburg, Basel i Beč: Herder, str. 336-354.
- Cipek, T. (2007) "Politike povijesti u Republici Hrvatskoj. Od 'Puška puče' do 'Hristos se rodi'" u Cipek, T. i Milosavljević, O. (ur.) *Kultura sjećanja: povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*. Zagreb: Disput, str. 13-26.
- Cipek, T. (2008) "Ustaška politika povijesti. 1941. kao revolucionarna godina" u Bosto, S., Cipek, T. i Milosavljević, O. (ur.) *Kultura sjećanja: 1941. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*. Zagreb: Disput, str. 133-143.
- Cipek, T. (2009) "Sjećanje na 1945: čuvanje i brisanje. O snazi obiteljskih narativa" u Bosto, S. i Cipek, T. (ur.) *Kultura sjećanja: 1945. Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*. Zagreb: Disput, str. 155-165.
- Cipek, T. (2014) "Confronting Croatia's Communist Past", *Central European Political Science Review*, 15 (57), str. 79-93.
- Cipek, T. (2017) "The Spectre of Communism Is Haunting Croatia. The Croatian Right's Image of the Enemy", *Politička misao*, 54 (1-2), str. 150-169.
- Cipek, T. i Šadek, V. (2009) "Teorija republikanizma Stjepana Radića", *Historijski zbornik*, 52 (2), str. 411-425.
- Čepo, D. i Nikić Čakar, D. (2019) "Direct democracy and the rise of political entrepreneurs: an analysis of citizens' initiatives in post-2010 Croatia", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 16 (1), str. 27-48.

- Čular, G. (2000) "Political Development in Croatia 1990-2000: Fast Transition – Postponed Consolidation", *Politička misao*, 37 (5), str. 30-46.
- Čular, G. (2001) "Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava" u Kasapović, M. (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 123-147.
- Čular, G. (2003) "Stranačka identifikacija i potpora demokraciji u Hrvatskoj", *Politička misao*, 40 (4), str. 3-24.
- Čular, G. (2004) "Organisational Development of Parties and Internal Party Democracy in Croatia", *Politička misao*, 41 (5), str. 28-51.
- Čular, G. (2005) "Političke stranke i potpora demokraciji" u Čular, G. (ur.) *Izbori i konsolidacija demokracije u Hrvatskoj.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 123-179.
- Čular, G. (2018a) "Metodološki izazovi ustavnog sudovanja: učinci podjele na izborne jedinice na rezultate izbora u Hrvatskoj 2000-2016.", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 15 (1), str. 7-28.
- Čular, G. (2018b) "Stability and Permissiveness: Party Regulation and Party Competition in Croatia" u Casal Bértoa, F. i van Biezen, I. (ur.) *The Regulation of Post-Communist Party Politics.* New York i London: Routledge, str. 257-289.
- Čular, G. i Grbeša, M. (2020) "Croatia" u Hloušek, V. i Kaniok, P. (ur.) *The European Parliament Election of 2019 in East-Central Europe: Second-Order Euroscepticism.* Cham: Palgrave Macmillan, str. 39-60.
- Čular, G. i Nikić Čakar, D. (2019) "Institutionalisation of a Charismatic Movement Party: The Case of Croatian Democratic Union" u Harmel, R. i Svåsand, L. (ur.) *Institutionalisation of Political Parties.* London i New York: ECPR Press i Rowman & Littlefield, str. 171-192.
- Čular, G. i Šalaj, B. (2019) "Kritički građani ili nezadovoljni autokrati? Potpora demokraciji u Hrvatskoj 1999-2018.", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 16 (1), str. 7-26.
- Čelap, K. i Nikić Čakar, D. (2017) "Unutarstranačka demokracija u Hrvatskoj: (Ne)moć običnih članova u procesu stvaranja stranačkih politika", *Politička misao*, 54 (3), str. 80-107.
- Deren-Antoljak, Š. (1993a) "Elections in Croatia for the House of Counties of the Sabor", *Politička misao*, 30 (2), str. 80-110.
- Deren-Antoljak, Š. (1993b) "Odnos Zastupničkog i Županijskog doma Sabora Republike Hrvatske", *Politička misao*, 30 (4), str. 74-86.
- Deskar-Škrbić, M. i Raos, V. (2018) "Karakter fiskalne politike i politička ekonomija fiskalne konsolidacije u Hrvatskoj u poslijekriznom razdoblju" u Blažić, H. i Grdinić, M. (ur.) *Tax Policy and Fiscal Consolidation in Croatia: Project = Porezna politika i fiskalna konsolidacija u Hrvatskoj: projekt.* Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 153-179.

- Dolenc, D. (2012) "The Absent Socioeconomic Cleavage in Croatia: a Failure of Representative Democracy?", *Politička misao*, 49 (5), str. 69-88.
- Dolenc, D. (2017) "A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 14 (1), str. 55-76.
- Dolenc, D. i Širinić, D. (2017) "Green Flash in the Croatian Pan: Green Party Survival in Post-socialist Europe", *Eastern European Politics and Societies*, 31 (4), str. 840-862.
- Dolenc, D. i Širinić, D. (2020) "Mobilizing Against Change: Veteran Organizations as a Pivotal Political Actor" u Ekiert, G., Perry, E. i Yan, X. (ur.) *Ruling by Other Means: State Mobilized Movements*. Boston: Cambridge University Press, str. 239-260.
- Dolenc, D., Doolan, K. i Tomašević, T. (2017) "Contesting Neoliberal Urbanism on the European Semi-periphery: The Right to the City Movement in Croatia", *Europe-Asia Studies*, 69 (9), str. 1-29.
- Dubravica, B. (1997) *Uvod u suvremenu hrvatsku političku povijest: parlamenti, stranke i izbori u Hrvatskoj 1841-1941*. Velika Gorica: Umac.
- Dubravica, B. (2002) *Političko-teritorijalni ustroj Hrvatske do 1918*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište.
- Dubravica, B. (2004) *Parlamentarni izbori u Hrvatskoj i Velikoj Gorici: 1848.-1938*. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište.
- Đurašković, S. (2014) "Nation-building in Franjo Tuđman's Political Writings", *Politička misao*, 51 (5), str. 58-79.
- Đurašković, S. (2016) "National identity-building and the 'Ustaša-nostalgia' in Croatia: the past that will not pass", *Nationalities Papers*, 44 (5), str. 772-788.
- Đurašković, S. (2018) "Croatian Intellectuals and World War I: Between Croatia as Bulwark of Mitteleuropa Towards the West and the Other Way Around" u Pudlocki, T. i Ruszala, K. (ur.) *Intellectuals and World War I: A Central European Perspective*. Krakow: Jagiellonian University Press, str. 111-131.
- Đurašković, S. (2020) "Bogdan Radica kao svjedok bijede (dijela) hrvatske političke emigracije", *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 13 (1), str. 171-184.
- Đurašković, S. (2021) "Vladimir Bakarić's Idea of a Socialist (Croatian) Nation: From Communist Historicism to Depoliticization", *Eastern European Politics and Societies*, 1-21; doi: 10.1177/08883254211054158.
- Galić, M. i Lalić, D. (2021) "Uses and Abuses of Nationalism in Contemporary Croatian Football", *International Relations and Diplomacy*, 9 (10), str. 415-432.
- Grbeša, M. i Šalaj, B. (2016) "Textual Analysis of Populist Discourse in 2014/2015 Presidential Election in Croatia", *Contemporary Southeastern Europe*, 3 (1), str. 106-127.
- Grbeša, M. i Šalaj, B. (2017a) "Key Lessons of the 2017 Local Elections in Croatia", *Contemporary Southeastern Europe*, 4 (1), str. 97-104.

- Grbeša, M. i Šalaj, B. (2017b) "Populism in Croatia: The Curious Case of The Bridge (Most)", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 14 (1), str. 7-30.
- Grbeša, M. i Šalaj, B. (2018) *Dobar, loš ili zao? Populizam u Hrvatskoj*. Zagreb: TIM Press.
- Grbeša, M. i Šalaj, B. (2019) "Croatia: Political Campaigning and Communication" u Eibl, O. i Gregor, M. (ur.) *Thirty Years of Political Campaigning in Central and Eastern Europe*. London: Palgrave Macmillan, str. 237-254.
- Grdešić, I. (1977) "Sadržaj rada općinskih skupština od vremena konstituiranja delegatskog sistema", *Politička misao*, 14 (2), str. 197-206.
- Grdešić, I. (1980) *Neki aspekti izbora delegata u općinsku skupštinu*. Zagreb: Institut za političke znanosti Fakulteta političkih nauka.
- Grdešić, I. (1982) "Izbor delegata u skupštine općina i SIZ-ova", *Politička misao*, 19 (4), str. 464-484.
- Grdešić, I. (1986) "Interesi i moć: sadržaj rada općinskih skupština u SR Hrvatskoj", *Politička misao*, 23 (1), str. 108-120.
- Grdešić, I. (1990) "Izborne odrednice", *Politička misao*, 27 (2), str. 3-10.
- Grdešić, I. (1996) "The development of political science in Croatia: Meeting the challenges of democracy and independence", *European Journal of Political Research*, 29 (4), str. 405-423.
- Grdešić, I. (2000) "Electoral Research in Croatia" u Klingemann, H.-D., Mochmann, E. i Newton, K. (ur.) *Elections in Central and Eastern Europe*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, str. 166-181.
- Grdešić, I. (2007) "Razvoj političke znanosti i demokratska tranzicija u Hrvatskoj" u Kasapović, M. (ur.) *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 121-135.
- Grdešić, I., Grgić Bigović, J., Ilišin, V. i Kasapović, M. (1982) *Omladina u delegatskom sistemu: rezultati istraživanja provedenog u SR Hrvatskoj 1980. godine*. Zagreb: Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske.
- Grdešić, I., Jantol, T., Kasapović, M., Perko-Šeparović, I., Šiber, I. i Tomac, Z. (1986) *Delegatski sistem 1974-1984*. Zagreb: Informator.
- Grdešić, I., Kasapović, M. i Šiber, I. (1989) *Interesi i ideje u SKJ – Struktura idejnih stavova i političkih poruka I. konferencije SKJ*. Zagreb: Fakultet političkih nauka.
- Grdešić, I., Šiber, I., Kasapović, M. i Zakošek, N. (1991) *Hrvatska u izborima 1990*. Zagreb: Naprijed.
- Grdešić, M. (2007) "Uspon i pad stožera za obranu kompanija u Hrvatskoj", *Revija za sociologiju*, 38 (1-2), str. 55-67.
- Grdešić, M. (2013) "Prostorna analiza 'crvene' i 'crne' Hrvatske: eksplorativna studija", *Politička misao*, 50 (1), str. 183-203.

- Grdešić, M. (2021) "Crvena i crna Hrvatska u dugoročnoj perspektivi", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 18 (1), str. 21-53.
- Henjak, A. (2005) "Determinante ideološke samoidentifikacije hrvatskih birača na parlamentarnim izborima 2003. godine", *Politička misao*, 42 (1), str. 85-110.
- Henjak, A. (2007) "Values or interests: Economic Determinants of Voting Behavior in the 2007 Croatian Parliamentary Elections", *Politička misao*, 44 (5), str. 71-90.
- Henjak, A. (2011) "Stranačka mobilizacija i granice stranačke identifikacije u Hrvatskoj nakon 2000. godine", *Političke perspektive*, 1 (1), str. 29-56.
- Henjak, A. (2016) "Odnos prema nacionalnoj politici i odluka o pristupanju EU na referendumu 2012. godine", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 13 (1), str. 55-82.
- Henjak, A. (2017a) "Institutional Trust and Democracy Satisfaction in Croatia: Partisanship- versus Outcome-Driven Evaluations", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 17 (3), str. 343-363.
- Henjak, A. (2017b) "Lojalnost, glas ili izlazak: izborna participacija i potpora novim strankama u Hrvatskoj", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 14 (1), str. 79-103.
- Henjak, A. (2018) "Nose li parlamentarni izbori 2015. i 2016. godine promjenu političkih rascjepa u Hrvatskoj?", *Društvena istraživanja*, 27 (3), str. 383-406.
- Henjak, A. i Vuksan-Ćusa, B. (2019) "Interesi ili nešto drugo? Ekonomski stavovi i njihova utemeljenost u društvenoj strukturi u Hrvatskoj", *Revija za sociologiju*, 49 (1), str. 37-60.
- Henjak, A., Zakošek, N. i Čular, G. (2013) "Croatia" u Berglund, S., Erman, J., Deegan Krause, K. i Knutsen, T. (ur.) *Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, str. 443-480.
- Ilišin, V. i Čular, G. (2014) "Croatian parliamentary elites: toward professionalization and homogenization" u Semenova, E., Edinger, M. i Best, H. (ur.) *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe: Recruitment and Representation*. London i New York: Routledge, str. 171-193.
- Jakovina, T. i Bilandžić, D. (2019) "Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji 1945.-1991." u Agičić, D., Petrić, H. i Šimetin-Šegvić, F. (ur.) *Zbornik Drage Roksanđića*. Zagreb: FF Press, str. 803-826.
- Jantol, T. (1992) "Riječ dekana: Povodom 30. godišnjice Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu", *Politička misao*, 29 (4), str. 130-135.
- Jović, D. (1992) "Regionalne političke stranke", *Društvena istraživanja*, 1 (1), str. 173-188.
- Jović, D. (1993a) "Komparativna analiza sadržaja statuta političkih stranaka u Hrvatskoj (1991.)", *Politička misao*, 30 (1), str. 57-75.
- Jović, D. (1993b) "Politički stavovi i pozicije hrvatskih saborskih zastupnika u mandatu 1990-1992.", *Politička misao*, 30 (4), str. 53-73.

- Jović, D. (2003) *Jugoslavija – država koja je odumrla: uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974-1990)*. Zagreb: Prometej.
- Kasapović, M. (1986) *Delegatski izbori 1978-1986: usporedni rezultati*. Zagreb: Institut za političke znanosti, Fakultet političkih nauka.
- Kasapović, M. (1991) “Politički učinci hrvatskog izbornog sustava”, *Politička misao*, 28 (3), str. 59-83.
- Kasapović, M. (1992) “Parlamentarna, predsjednička ili vladina država?”, *Politička misao*, 29 (1), str. 19-28.
- Kasapović, M. (1993a) “Transition and Neoinstitutionalism: The Example in Croatia”, *Politička misao*, 30 (2), str. 71-80.
- Kasapović, M. (1993b) *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*. Zagreb: Alinea.
- Kasapović, M. (1995) “Der Unabhängige Staat Kroatien 1941-1945” u Oberländer, E. (ur.) *Autoritäre Regime in Ostmitteleuropa 1919-1944*. Mainz: Institut für Osteuropäische Geschichte, str. 169-180.
- Kasapović, M. (1996a) “Demokratska tranzicija i političke institucije u Hrvatskoj”, *Politička misao*, 33 (2-3), str. 84-99.
- Kasapović, M. (1996b) *Demokratska tranzicija i političke stranke*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kasapović, M. (1997) “Izbori za Županijski dom Sabora”, *Politička misao*, 34 (2), str. 95-103.
- Kasapović, M. (1999) “Die politische Entwicklung Kroatiens von 1990-1997” u Melčić, D. (ur.) *Der Jugoslawien-Krieg. Handbuch zu Vorgeschichte, Verlauf und Konsequenzen*. Opladen i Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, str. 455-462.
- Kasapović, M. (2000) “Ten Years of Democratic Transition in Croatia 1989-1999” u Riegler, H. (ur.) *Transformation Processes in the Yugoslav Successor States between Marginalization and European Integration*. Baden-Baden: Nomos, str. 45-63.
- Kasapović, M. (2001a) “Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj 1990.-2000.” u Kasapović, M. (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000.: Izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 15-40.
- Kasapović, M. (2001b) “Kandidacijski postupci u demokratskim političkim sustavima”, *Politička misao*, 38 (4), str. 3-20.
- Kasapović, M. (2001c) “Priznaje li hrvatsko izorno zakonodavstvo doista D’Hondtovu metodu?”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 51 (3-4), str. 587-598.
- Kasapović, M. (2004) “Personalizacija izbora: mit ili stvarnost”, *Društvena istraživanja*, 13 (3), str. 368-381.
- Kasapović, M. (2005) “Koaliicijske vlade u Hrvatskoj: prva iskustva u komparativnoj perspektivi” u Čular, G. (ur.) *Izbori i konsolidacija demokracije u Hrvatskoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 181-212.

- Kasapović, M. (2007a) "Izlazak iz množine? Kraj unutarnje institucionalne kolonizacije hrvatske političke znanosti?" u Kasapović, M. (ur.) *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 7-96.
- Kasapović, M. (2007b) "Die politische Entwicklung Kroatiens 1990-2005" u Melčić, D. (ur.) *Der Jugoslawien-Krieg, Handbuch zu Vorgeschichte, Verlauf und Konsequenzen*. Wiesbaden: VS Verlag, str. 453-460.
- Kasapović, M. (2008a) "Dvojac bez kormilara: odgovor na istupe Dragutina Lalovića i Daga Strpića na znanstvenom skupu 'Stanje i povijest političke znanosti u država-ma bivše Jugoslavije'", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 5 (1), str. 146-164.
- Kasapović, M. (2008b) "Semi-presidentialism in Croatia" u Elgie, R. i Moestrup, S. (ur.) *Semi-presidentialism in Central and Eastern Europe*. Manchester i New York: Manchester University Press, str. 51-64.
- Kasapović, M. (2010) "Croatia" u Nohlen, D. i Stöver, P. (ur.) *Elections in Europe*. Baden-Baden: Nomos, str. 399-426.
- Kasapović, M. (2012) "Voting Rights, Electoral Systems and Political Representation of Diaspora in Croatia", *Eastern European Politics and Societies*, 26 (4), str. 777-791.
- Kasapović, M. (2018) "Genocid u NDH: Umanjivanje, banaliziranje i poricanje zločina", *Politička misao*, 55 (1), str. 7-32.
- Kasapović, M. i Šiber, I. (2001) "Electoral policy and the determinants of electoral behaviour in Croatia (1990-2000)", *Central European Political Science Review*, 2 (3), str. 112-139.
- Kasapović, M., Petak, Z. i Lalić, D. (2004) *Lokalna politika u Hrvatskoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kasapović, M., Šiber, I. i Zakošek, N. (1998) *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*. Zagreb: Alinea.
- Kaufman-Osborn, T. V. (2006) "Dividing the Domain of Political Science: On the Fetishism of Subfields", *Polity*, 38 (1), str. 41-71.
- Koska, V. (2012) "Framing the citizenship regime within the complex triadic nexuses: the case study of Croatia", *Citizenship Studies*, 16 (3-4), str. 397-411.
- Koska, V. (2013) "The Development of Kin-state Policies and the Croatian Citizenship Regime", *Minority Studies*, 2013 (16), str. 214-230.
- Koska, V. i Matan, A. (2017) "Croatian Citizenship Regime and Traumatized Categories of Croatian Citizens: Serb Minority and Croatian Defenders of the Homeland War", *Politička misao*, 54 (1-2), str. 119-149.
- Kulenović, E. i Petković, K. (2016) "The Croatian Princes: Power, Politics and Vision (1990-2011)", *Politička misao*, 53 (4), str. 105-131.
- Kunac, S., Lalić, D. i Andrijević, M. (2013) "Tihi glas, ujutro u Americi: izborna kampanja 2011. u Hrvatskoj", *Politička misao*, 50 (2), str. 75-97.

- Lalić, D. (2002) "Političari i problemi: vodeći političari Splita o problemima grada", *Politička misao*, 39 (3), str. 106-126.
- Lalić, D. (2004) "Obilježja pakiranja politike u izbornoj kampanji HDZ-a i SDP-a 2003. godine", *Politička misao*, 41 (1), str. 55-73.
- Lalić, D. (2007) "Kontroverze financiranja političkih aktera u izbornim kampanjama 2003. i 2005. u Hrvatskoj" u Milardović, A., Lalić, D. i Malenica, Z. (ur.) *Kriza i transformacija političkih stranaka*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja, str. 105-123.
- Lalić, D. (2015) "Nogometni navijači kao ekstremni desničari u Hrvatskoj od 2012. do 2014." u Ilišin, V., Gvozdanić, A. i Potočnik, D. (ur.) *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 145-168.
- Lalić, D. (2018) *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međudnosa u Hrvatskoj*. Zagreb: Ljevak.
- Lalić, D. i Grbeša, M. (2015) "The 2014/2015 Croatian Presidential Election: Tight and Far-reaching Victory of Political Right", *Contemporary Southeastern Europe*, 2 (1), str. 45-54.
- Lalić, D. i Kunac, S. (2005) "Spotovi i glasovi: usporedba televizijskog oglašavanja stranaka u izbornim kampanjama 2003. i 1995. u Hrvatskoj" u Čular, G. (ur.) *Izbori i konsolidacija demokracije u Hrvatskoj*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 37-122.
- Lalić, D. i Kunac, S. (2010) *Izborne kampanje u Hrvatskoj. Dvije studije o tri izborna nadmetanja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Lalić, D. i Wood, S. (2014) "Football Hooliganism in Contemporary Croatia: An Historical and Sociological Analysis", *Südosteuropa*, 62 (2), str. 145-169.
- Leinert Novosel, S. (1995) "Političke stranke Hrvatske o ulozi žene u društvu", *Politička misao*, 32 (2), str. 112-139.
- Leinert Novosel, S. (2007) "Politika ravnopravnosti spolova: kako do 'kritične mase' žena u parlamentima?", *Politička misao*, 44 (3), str. 85-102.
- Leinert Novosel, S. (2018) "Društveni položaj žena u Republici Hrvatskoj: žena i obitelj (1999.-2016.)", *Politička misao*, 55 (1), str. 53-72.
- Ljubojević, A., Jerman, M. i Bovan, K. (2017) "Cultural Trauma Set in Stone? The Case of Shelling of Dubrovnik", *Politička misao*, 54 (1-2), str. 197-219.
- Matković, S. i Cipek, T. (2006) *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914*. Zagreb: Disput.
- Mileta, V. (1982) "20. godišnjica osnivanja Fakulteta političkih nauka u Zagrebu", *Politička misao*, 19 (4), str. 355-359.
- Mirić, J. (1984) *Sistem i kriza*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost SSO.

- Nikić Čakar, D. (2009) "Prezidencijalizacija hrvatskih stranaka: slučaj HDZ-a", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 6 (1), str. 29-51.
- Nikić Čakar, D. (2019) "The Presidentialisation of Political Parties in Croatia: Institutional Change Matters" u Passarelli, G. (ur.) *The Presidentialisation of Political Parties in the Western Balkans*. London: Palgrave Macmillan, str. 23-47.
- Nikić Čakar, D. (2020) "Stabilnost vlada i upravljanje koalicijskim sukobima u Hrvatskoj", *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 20 (3), str. 523-547.
- Nikić Čakar, D. (2021) "Croatia: Strong Prime Ministers and Weak Coalitions" u Bergman, T., Bäck, H. i Hellström, J. (ur.) *Coalition Governance in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, str. 640-679.
- Nikić Čakar, D. i Čular, G. (2016) "Organizational Structures of Political Parties in Croatia" u Sobolewska-Mysłik, K., Kosowska-Gąstoł, B. i Borowiec, P. (ur.) *Organizational Structures of Political Parties in Central and Eastern European Countries*. Krakow: Jagiellonian University Press, str. 109-132.
- Nikić Čakar, D. i Čular, G. (2022) "Democratic Consolidation and Electoral System Change in Croatia: What Is Wrong with the Proportional Representation?", *Political Studies Review*, str. 1-14; doi: 10.1177/14789299221084856.
- Pauković, D. i Raos, V. (2015) "Democratic Deficits, Delayed Democratization and Prolonged EU Accession" u Maldini, P. i Pauković, D. (ur.) *Croatia and the European Union: Changes and Development*. Farnham: Ashgate, str. 33-52.
- Pažanin, A. (1972) "Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu i razvitak političkih znanosti u nas", *Politička misao*, 9 (4), str. 285-294.
- Perić, I. (1966) "Neke karakteristike kretanja i strukture stavova sadržanih u dokumentima V. kongresa Saveza komunista Hrvatske", *Politička misao*, 3 (3), str. 80-100.
- Perko-Šeparović, I. (1992) "Vrijednosne orijentacije postmoderne u izborima 1990.", *Politička misao*, 29 (3), str. 142-163.
- Perko-Šeparović, I. (1993) "Postmodernističke vrijednosne orijentacije (tendencije izbora 1992)", *Politička misao*, 30 (4), str. 118-129.
- Petak, Z. (2001) "Usporedna analiza financiranja stranaka i izbora u Hrvatskoj i svijetu", *Politička misao*, 38 (4), str. 33-50.
- Petak, Z. (2007) "Aporije o zakonskom okviru financiranja političkih stranaka u Hrvatskoj" u Milardović, A., Lalić, D. i Malenica, Z. (ur.) *Kriza i transformacija političkih stranaka*. Zagreb: Centar za politološka istraživanja, str. 137-151.
- Petek, A. (2017) "Croatian Decision Agenda: An Analysis of the Acts Published in the National Gazette Since 1990", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 67 (5), str. 815-841.
- Prpić, I. (2002) "Fakultet političkih znanosti u Zagrebu i razvoj političkih znanosti u Hrvatskoj 1962-2002." u Tatalović, S. (ur.) *Fakultet političkih znanosti 1962-2002*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 9-47.

- Prpić, I. (ur.) (2004) *Država i političke stranke*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
- Raos, V. (2015a) "Istrianism between Secularism and Catholicism: Religion and Politics in Contemporary Istria" u Špehar, H. (ur.) *Zbornik radova Jean Monnet modula 'Sekularna Europa': europski sekularni identiteti*. Zagreb: Centar za europske studije, Fakultet političkih znanosti, str. 109-142.
- Raos, V. (2015b) "Transformation of the Croatian Party System in the Process of EU Accession" u Maldini, P. i Pauković, D. (ur.) *Croatia and the European Union: Changes and Development*. Farnham: Ashgate, str. 159-176.
- Raos, V. (2019) "Ideology, Partisanship, and Change: Voter Profiles of Main Political Parties in Croatia", *Politička misao*, 56 (3-4), str. 7-28.
- Raos, V. (2020) "Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17 (1), str. 7-30.
- Runje, L., Petrović, V. i Bovan, K. (2020) "Measuring Ideology in the Croatian Context: Testing the Left-Right Scale", *Politička misao*, 57 (4), str. 123-151.
- Spehñjak, K. i Cipek, T. (2004) "Croatia" u Pollack, D. i Wielgoħs, I. (ur.) *Dissent and Opposition in Communist Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate, str. 185-206.
- Šalaj, B. (2005) "Socijalno povjerenje: Hrvatska 1995-2003.", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 2 (1), str. 35-56.
- Šalaj, B. (2011) "Civilno društvo i demokracija: što bi Putnam i Tocqueville vidjeli u Hrvatskoj?", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 8 (1), str. 49-71.
- Šalaj, B. i Grbeša, M. (2022) "What is Celebrity Populism? The Case of the Croatian Singer Miroslav Škoro", *Družboslovne razprave*, 38 (99), str. 21-43.
- Šiber, I. (1969) "Idejna orijentacija omladine", *Politička misao*, 6 (4), str. 556-565.
- Šiber, I. (1979) "Vrijednosno-motivacijski aspekt izbora 1945-1978", *Politička misao*, 16 (2), str. 214-237.
- Šiber, I. (1982) "Delegatski izbori 1978-1982. – Usporedna analiza", *Politička misao*, 19 (4), str. 443-463.
- Šiber, I. (1992) "The Impact of Nationalism, Values and Ideological Orientations on Multi-Party Elections in Croatia" u Seroka, J. i Pavlović, V. (ur.) *The Tragedy of Yugoslavia*. New York: M. E. Sharpe, str. 141-172.
- Šiber, I. (1996) "Mladi i povijest. Odnos prema povijesti i povijesna svijest", *Politička misao*, 33 (1), str. 110-128.
- Šiber, I. (1997a) "Izborne orijentacije i ideologijski sukobi tijekom Drugog svjetskog rata. Značenje političke biografske obitelji", *Politička misao*, 34 (2), str. 104-128.
- Šiber, I. (1997b) "War and the Changes in Social Distance Toward the Ethnic Minorities in Croatia", *Politička misao*, 34 (5), str. 3-26.
- Šiber, I. (ur.) (1997c) *The 1990 and 1992/93 Sabor Elections in Croatia*. Berlin: Sigma.

- Šiber, I. (1998) "Autoritarna ličnost, politički svjetonazor i stranačka preferencija", *Politička misao*, 35 (4), str. 193-209.
- Šiber, I. (2001) "Političko ponašanje birača u izborima 1990.-2000." u Kasapović, M. (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 65-99.
- Šiber, I. (2004) "Interest in Elections and Electoral Participation", *Politička misao*, 41 (5), str. 3-27.
- Šiber, I. i Grdešić, I. (1983) *Delegatski izbori 1978-1982.: usporedni rezultati istraživanja.* Zagreb: Institut za političke znanosti, Fakultet političkih nauka.
- Širinić, D. i Nikić Čakar, D. (2019) "Croatian Political Agendas" u Baumgartner, F., Breunig, C. i Grossman, E. (ur.) *Comparative Policy Agendas. Theory, Tools, Data.* Oxford: Oxford University Press, str. 74-81.
- Tomac, Z. (1977a) *Mjesna zajednica u teoriji i praksi.* Zagreb: Izdavačko i propagandno poduzeće "Zagreb".
- Tomac, Z. (1977b) "Razvoj i osnovne karakteristike primarnih lokalnih zajednica u socijalističkoj Jugoslaviji", *Časopis za suvremenu povijest*, 9 (3), str. 81-105.
- Vidović, D. (2019) "Social Cooperatives in Croatia: The Emergence and Development of a New Type of Cooperative" u Šimleša, D. (ur.) *Social Entrepreneurship in South East Europe. Three Countries Analyses.* Zagreb: Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", str. 45-62.
- Vidović, D. i Baturina, D. (2021) "Social Enterprise in Croatia: Charting New Territories" u Defourny, J. i Nyssens, M. (ur.) *Social Enterprise in Central and Eastern Europe Theory, Models and Practice.* London i New York: Routledge, str. 40-55.
- Vlajčić, G. (1976) *Osma konferencija zagrebačkih komunista.* Zagreb: Školska knjiga.
- Vlajčić, G. (1996) "Ideološka polazišta Stjepana Radića i Seljačke internacionale u pregovorima o suradnji 1924.", *Politička misao*, 33 (2-3), str. 234-253.
- Vujčić, V. (1994) "Politička tolerancija nepopularnih grupa u Hrvatskoj", *Politička misao*, 31 (3), str. 59-70.
- Vujčić, V. (1999) "Stranački i ideološki identiteti", *Politička misao*, 36 (4), str. 151-178.
- Vujević, M. (1996) "Politička tolerancija u Hrvatskoj", *Politička misao*, 33 (1), str. 129-148.
- Vuksan-Ćusa, B. i Raos, V. (2021) "Dijete u vremenu: Dob i biračko ponašanje u Hrvatskoj", *Političke perspektive*, 11 (1), str. 7-38.
- Zakošek, N. (1992) "Odabir političkih institucija u postsocijalizmu i formiranje hrvatskog političkog sistema", *Politička misao*, 29 (3), str. 81-92.
- Zakošek, N. (1993) "Hrvatski parlament u razdoblju demokratske tranzicije", *Politička misao*, 30 (4), str. 5-23.
- Zakošek, N. (2002) *Politički sustav Hrvatske.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

- Zakošek, N. (2003) "Wahlen in Kroatien 1990-2000" u Ziemer, K. (ur.) *Wahlen in post-sozialistischen Staaten*. Opladen: Leske + Budrich, str. 111-155.
- Zakošek, N. (2007) "Politologija i hrvatska politika. Transformacija istraživanja političkog sustava Hrvatske" u Kasapović, M. (ur.) *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 155-186.
- Zakošek, N. i Maršić, T. (2010) "Das politische System Kroatiens" u Ismayr, W. (ur.) *Die politischen Systeme Osteuropas*, 3. izd. Wiesbaden: VS Verlag, str. 773-835.
- Zvonarević, M., Kljajić, S. i Šiber, I. (1966) "Neki aspekti izbora za općinske skupštine u Zagrebu 1965.", *Politička misao*, 3 (1-2), str. 75-88.
- Županov, J. (1982) "Struktura moći u općini u drugom delegatskom mandatu", *Politička misao*, 19 (3), str. 173-186.

Višeslav Raos

DEVELOPMENT OF THE STUDY OF CROATIAN POLITICS FROM THE 1960S TO THE PRESENT DAY

Summary

The paper offers a historical overview of the development of the study of Croatian politics at the Faculty of Political Science. The pre-democratic period was marked by relatively unfavorable conditions for the study of national politics, due both to the dominant conception of the curriculum that denied the independence of political science, as well as the political and social context. Yet, already in the 1960s and 1970s, first studies dealing with voter behavior and the functioning of representative bodies were conducted. The multiple transition in late 1980s and early 1990s introduced new topics and led to the emancipation of national political science. After 2000, the study of Croatian politics experienced new diversity in method and scope. Recently, there has been a significant increase in papers published in top international journals, leading to greater visibility and internationalization of the study of Croatian politics, but also of Croatian political science in general.

Keywords: Croatian Politics, Political Science, State of Research, Internationalization of Research, Croatia

Višeslav Raos, izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Kontakt: **Višeslav Raos**, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb. E-mail: viseslav.raos@fpzg.hr